

דבר שאינו מתכוין ופסיק רישיה במלאכת שבת

Unintended Melacha: Opening Refrigerators and Using Surveillance Cameras on Shabbos

רב אליקים קניגסברג

משנה שבת (צג:) ותוס' שם (צד. ד"ה רבי שמעון) עד "לדבר אחר"

מתני' המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפלה לו את החי במטה פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו את המת במטה חייב וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייב ורבי שמעון פטר:

רבי שמעון פטר. נראה לר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה קרי כשעושה מלאכה ואין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן אלא לענין אחר כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף (איסור) המלאכה ושורשו ולפי זה אתי כולהו שפיר הוצאת המת אין צריך למת ובמשכן היו צריכין לחפצים שהוציאו צד נחש שלא ישכנו אינו צריך לנחש ובמשכן היו צריכין לתחש וחלזון ומפיס מורסא להוציא ליחה המזיקתו ואין עומד להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד אע"פ שנעשה פתח גמור שהרי ראוי (הוא) להכניס ולהוציא אם היה צריך מ"מ לא דמי לפתחים שבמשכן שהיו עומדין להכניס ולהוציא אבל לעשות לה פה דמיא למשכן וחייב והריגת המזיקין אין צריך להם ובמשכן היו צריכין לעורות אילים הנשחטים וחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה ובמשכן היו צריכין לגומא לנעוץ בה או לדבר אחר

גמ' ב"ק (כו:) "אמר רבה היתה אבן מונחת - אסרה תורה"

אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב לענין ארבעה דברים פטור לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה

משנה סוכה (לב:), וגמ' שם (לג:) "ת"ר אין ממעטין - הושענא אחריתי", ורש"י שם

מתני' הדס הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו או שהיו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין ב"יט:

גמ': ת"ר אין ממעטין ביום טוב משום ר' אליעזר ב"ר שמעון אמרו ממעטין והא קא מתקן מנא ב"יט אמר רב אשי כגון שלקטן לאכילה ור' אליעזר ב"ר שמעון סבר לה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות הביע דאית ליה הושענא אחריתי
רש"י

מתקן מנא. שהיה פסול ומכשירו: **שלקטן.** לענבים הללו מן ההדס על מנת לאוכלן ואינו מתכוין להכשירו: **והא מודי ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות.** באומר אחרתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות דכיון דא"א שלא תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר כגון היכא דאפשר ליה בלא איסור כגון גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואע"ג דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב אבל היכא דודאי עביד מודי: **לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי.** ולא צריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אבל אי לא הוי אחריתי משוי ליה מנא דהא צריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות:

גמ' שבת (קג.) "ת"ר התולש - בארעא דחבריה", ותוס' שם (ד"ה לא)

ת"ר התולש עולשין והמזרד זרדים אם לאכילה כגרוגרת אם לבהמה כמלא פי הגדי אם להיסק כדי לבשל ביצה קלה אם לייפות את הקרקע כל שהן אטו כולהו לא ליפות את הקרקע נינהו רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו באגם שנו אביי אמר אפילו תימא בשדה דלאו אגם וכגון דלא קמיכוין והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה:

לא צריכא דעביד בארעא דחבריה. פי' בערוך (ערך סבר) דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה כגון דקעביד בארעא דחבריה וכגון באחר שאינו אוהבו ויהקוצץ בהרת בשעת מילה שאין לו הנאה מותר לכתחילה ואפילו איסור דרבנן ליכא והתיר ר' חבית שפקוהו בפשתן להסיר הפקק ולמשוך ממנו יין בשבת אע"פ שא"א שלא יסחוט כשמסיר הפקק והוי פסיק רישיה כיון

דאינו נהנה בסחיטה זאת שהיין נופל לארץ מותר ואינו נראה דהא מפיס מורסא להוציא ממנו ליחה היה אסור אי לא משום צערא דגופא אע"פ שאינו נהנה כלל בבנין הפתח ואינו מתכוין כלל לבנין הפתח אלא לנקיבה בעלמא וכן הביא רשב"א ממחט של יד ליטול בה את הקוץ דמוקי לה בהנחנקין (סנהדרין דף פד:) כ"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ומשום צערא שרי ואע"פ שאינו נהנה בחבורה היה אסור אי לאו משום צערא דגופא והא דקאמר לא צריכא דעביד בארעא דחבריה היינו דלא מיחייב חטאת אבל איסורא איכא והא דקאמר בשילהי כל התדיר (זבחים דף צא:) המתנדב יין מביאו ומזלפו על גבי האישים ופריך והא קא מכבה ומוקי לה כ"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר [א] מייירי דלא הוי פסיק רישיה שמזלפו בטיפות דקות אי"נ על גבי האיברים אפשר שלא יכבה האש ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לג:) גבי אין ממעטין בייט משום ר"א בר"ש אמרו ממעטין ופריך והא קא מתקן מנא ומשני כגון שליטן לאכילה ודבר שאין מתכוין מותר ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ומשני לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי משמע כפי הערוך דכשאינו נהנה מותר אע"ג דהוי פסיק רישיה וליכא למימר כיון דאית ליה הושענא יתירתא אינו מתקן כלום דא"כ אמאי קאמר התם דסבר לה כאבוח דאמר דבר שאינו מתכוין מותר מיהו י"ל דאותו תיקון מועט כמו מיעוט ענבים דלא אסיר אלא מדרבנן לא גזרו חכמים כשאינו נהנה:

משנה שבת (קו): "צבי שנכנס - בפניו חייב", ושם "ישב האחד - שמור בתוכו", ורש"י שם

מתני' צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב

רש"י בשעת הטל אם מקלחות ובאות שרי ואי לא אסור: **מתני'** צבי שנכנס. מאליו: ונעל אחד בפניו. זו היא צידתו:

מתני' ישב האחד על הפתח ולא מילאהו ישב השני ומילאהו השני חייב ישב הראשון על הפתח ומילאהו ובא השני וישב בצידו אף על פי שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני פטור הא למה זה דומה לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו:

רש"י מתני' העשוי לו כמין תיבה: **השני חייב**. שהוא צדו: **הא למה**. שני זה דומה מאחר שנצוד ע"י הראשון: **לנועל את ביתו לשומרו**. ולא לצוד: **ונמצא צבי**. שהוא ניצוד כבר שמור בתוכו וכן אע"פ שעמד הראשון אין זה אלא כשומרו לצבי שהיה לו מאתמול: גמי

ר"ן שם (לח. בדפי הרי"ף ד"ה מתני') "והרשב"א ז"ל כתב - שיפתח את ביתו"

והרשב"א ז"ל כתב בלשון הזה ובירושלמי נראה שהתירו לנעול בתחלה ביתו ולשמור ביתו וצבי שבתוכו וכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שע"י כך ניצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד דהכי גרסינן בירושלמי [הלכה ו] רבי יוסי בר בון בשם ר' חנינא היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי מותר ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נחילה של דגים עמו מותר רבי יוסי ברבי בון בשם רבי הונא היה מפקח בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר ולפי זה הא דאמר נתכוין לנעול בעדו לא בעדו דוקא קאמר אלא אם נתכוין לנעול אף בעדו קאמר ולומר שאילו צריך לנעול בעדו מותר אע"פ שמתכוין שיהא הצבי נצוד בתוכו עכ"ל ז"ל ודבריו תמוהים בעיני הרבה היאך אפשר שאפילו במתכוין לנעול בעדו ובעד הצבי יהא מותר וכי מפני שהוא צריך לנעול ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת ולא עוד אלא שאני אומר שאפ"י שאינו מתכוין לנעול בעד הצבי כל שהוא ידוע שהצבי בתוכו ושאי אפשר לו שלא יהא הצבי ניצוד בתוכו אסור והיינו דאמרין בכולה מכלתין [דף עה. וכו'] דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות וזו שאמרו בירושלמי ענין אחר הוא לומר שאם נתכוין לנעול את ביתו ולא נתכוין לצבי כלל אע"פ שאח"כ מצא הצבי שמור בתוכו מותר כלומר שאינו מחויב שיפתח את ביתו

קובץ שיעורים כתובות (אות י"ח)

(יח) [דף ו ע"א] תודיה הא מסוכריא דנוייתא וכו'. במחלוקת הערוך ותוסי בפסי"ר דלא ניחא ליה, לכאורה נראה טעם מחלוקת זו דתלוי בטעמא דמודה ר"ש בפסי"ר, דיש לפרש בזה שני טעמים: א) כגון בנזיר חופף אבל לא סורק דסריקה היא פסי"ר, דיי"ל כיון שידוע דבסריקתו יתלוש שערות מיקרי מכוין לתלישה, אבל היכא דלא ניחא ליה ע"כ אינו מכוין, ב) כיון דסריקה היא פסי"ר לתלישה נמצא דתלישה בכלל סריקה, וסגי במה שמכוין לסריקה אף שאינו מכוין לתלישה דהתלישה נכללת בהסריקה, וא"כ אפילו לא ניחא ליה בתלישה אין לפוטרו משום אינו מתכוין דהא מתכוין לסריקה ותלישה בכלל סריקה כיון דא"א לזו בלא זו, והיינו דא"צ כונה לגוף המלאכה אלא סגי במה שמתכוין להמעשה שהמלאכה נכללת בה בהכרח, ולפי"ז הדבר פשוט, דלשיטה זאת אסור מדאורייתא בכל האיסורין לבד משבת דאין חילוק בין ניחא ליה ללא ניחא ליה, וקשה מ"ש בתוסי לדחות ראית הערוך ממזלפין יין ע"ג האישים דמצוה שאני, וכיון דאסור מדאורייתא מה כחה של המצוה להתיר האיסור, ואי נימא דעדלית, א"כ גם לר"י יהא מותר, ובגמ' תלי לה בפלוגתא דר"י ור"ש וצ"ע, וע"כ מוכח דגם להחולקים על הערוך שרי מדאורייתא בלא ניחא ליה אלא דס"ל דמדרבנן מיהא אסור, וקשה היכן מצאו איסור דרבנן בזה, ואפשר דראיתם היא ממפיס מורסא שהביאו בתוסי.

שו"ע ורמ"א או"ח (סי' שיד ס"א) "ואם היה סכין וכו'", ונ"ב שם (ס"ק יא) עד "אף במלתא דרבנן"

דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת. ובו יביי: אין בנין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית הגה שאינה מוחזקת ארבעים סאה (ת"ה ס"י ס"ה) שנשברה ודיבק שבריה בזפת יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח דא"כ הוה ליה מתקן מנא אבל אם היא שלימה אסור לשברה אפ"י בענין שאינו עושה כלי ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש ואפ"י יש בה נקב חדש אם להרחיבו אסור: הגה ובלבד שיתכוין לכך (מרדכי פרק חבית) ואם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף: הגה ודוקא שהוציאו ג"כ פעם אחת מבעוד יום אבל אם לא הוציאו מבעוד יום אסור דהוי פסיק רישיה דעושה נקב ופתח לחבית (ת"ה ס"י ס"ד) כלי שנתרועעה אם מותר ליטול ממנו חרס ע"ל ס"י ש"ח סעיף מ"ד:

(יא) תקוע - היינו שהיה תקוע בחוזק וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון שאינו מתכוין לזה ודעת הרמ"א לחלוק עליו דדוקא כשהוציאו פעם אחת מבעוד יום דע"י נתרחב קצת דתו לא הוי פסיק רישא אבל בלא"ה אסור דפסיק רישא הוא דאף שהוא פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דאיסורו הוא רק מדרבנן וכנ"ל ס"ל דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ועיין לקמן בס"י"ב דבכותל שהוא מחובר גם המחבר מודה דאסור להוציא הסכין שהיה תקוע בו מערב שבת [וה"ה בחבית שמחזקת ארבעים סאה דיוצא ג"כ משם כלי דהוי כאהל] דשם במתכוין להרחיב הנקב חייב משום קודח דהוי תולדה דבונה ולכן אפילו אם אינו מכוין עכ"פ פסיק רישא הוא. והנה לענין עיקר הדין הסכימו הרמ"א וא"ר והגר"א והגרע"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן...

רמ"א (ס"י שטז ס"ג) "ולכן וכו'"

הגה ולכן יש לזוהר שלא לסגור תיבה קטנה או לסתום כלים שזבובים בו בשבת דהוי פסיק רישיה שיצודו שם [בעל התרומה ומרדכי ס"פ כירה ואגור] ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו [טור]:

מ"ב שם (ס"ק טו)

(ס"ק טו) **תיבה קטנה** - אבל תיבה גדולה סבירא ליה לרמ"א דלכו"ע שרי דאפילו אם היה אדם עומד בתוכה לא היה יכול לתפסה בחד שחיה וגם הוא דבר שאין במינו ניצוד:

שער הציון שם (ס"ק יח)

רוצה לומר, משום דהוי תרי דרבנן, משום הכי מותר באינו מכוון אף על גב דהוי פסיק רישיה [פרי מגדים]:

ומ"ב שם (סוף ס"ק טז) "ועיין בט"ז וכו'"

(טז) **ויש מקילין** - ועיין בט"ז שהכריע דמכיון שהפריח הזבובים שראה בעיניו תו אין צריך לעיין ולדקדק אולי יש שם עוד איזה זבובים כיון דזה לא הוי אלא ספק פסיק רישיה במילתא דרבנן דהוא דבר שאין במינו ניצוד אין להחמיר כל כך:

מ"ב (ס"י שכא ס"ק נו) "כתב מ"א - בלישתה", ושעה"צ שם (ס"ק סח)

(נו) **ואפ"י ברוך וכו'** - ... כתב הרמ"א נ"ל דאסור להשתין על טיט משום גיבול וכונתו אפ"י לרוב הפוסקים דס"ל דבדבר שהוא בר גיבול אינו חייב עד שיגבל מ"מ איסורא מיהו איכא וה"ה בעפר תיחוח ובחול ואף דהוא אין מכוין ללישה מ"מ פסיק רישא הוא וכלי שרוקק בו או רוחץ בו פיו בשבת ותחתיו יש חול הדק או גס יש לעיין אם הוא אסור או מותר דאולי הוי פסיק רישא דלא נחא ליה ומצאתי בספר בית מאיר דמתיר [סח] מטעם זה במקום הצורך אפ"י להשתין על טיט ונראה דיש לסמוך ע"ז במקום שהטיט אינו שלו דאז בודאי לא נחא ליה בלישתה.

אגרות משה (או"ח ח"ד ס"י עד אות י"ט)

(יט) האם מותר לערות מים מכ"ר לכלי שנתרו בו טיפי מים שנתבשלו ונצטננו. תשובה: הנה יש חלוק בין טפות מים שלא מיתוסף בזה שום הנאה אף לא בכמות שאף במים קרים שהוא בשול דאורייתא אין בזה איסור להערוך והרבה פוסקים דפסיק רישא דלא נחא לו שרי אף לכתחלה, ובטפות מים שהוא פחות מכשיעור אפשר אין להחמיר, אבל מ"מ כתבתי באג"מ ח"א ס"ס צ"ג שיש לאסור. שלכן בהיו מים רותחין שנצטננו שמעצם הדין אין בשול אחר בשול דכן סוברין רוב הפוסקים ודאי לא שייך להחמיר בהטפות. ואם יש מים הרבה מבושלים שנצטננו יש לאסור לערות עליהו הרבה מים ורתחין באופן שגם המים הצוננן יעשו רותחין כיון דהוא פסיק רישא דניחא לו.

שמירת שבת כהלכתה (פ"י ס"י"ב) והע' לג שם